

Ur *Fjärde Internationalen* 3-82

Ernest Mandel

Den ekonomiska tillbakagången

Den andra efterkrigsrecessionen och den ekonomiska krisens framtidsutsikter

Liksom recessionen 1974-75 började den nuvarande i USA, där en nedgång i industriproduktionen och sysselsättningen började under första halvåret 1980.

Efter en del fluktuationer, som felaktigt kallades "återhämtning" av de flesta experter, tog denna nedgång återigen fart med början av tredje kvartalet 1981. Den kommer utan tvekan att fortsätta under större delen av, om inte hela, 1982.

Mellan juli 1981 och februari 1982 minskade industriproduktionen med mer än tio procent. Omfattningen av 1980-82 års recession i USA står klar framför allt i ljuset av hur *utnyttjandegraden av installerad produktiv kapacitet* utvecklats, d v s av hur överkapaciteten vuxit. (Se tabell I)

Tabell 1

Kapacitetsutnyttjande inom tillverkningsindustrin i USA

Augusti 1980	72.2 %
December 1980	78.1 %
Augusti 1981	76.0 %
September 1981	75.0 %
Oktober 1981	74.1 %
November 1981	71.1 %
December 1981	68.9 %
Januari 1982	66.4 %

(Källa: Successiva nummer av *Business Week* till och med 8 mars, 1982.)

Vid början av 1980 var ordena för kapitalvaror som mottogs av producenterna i de imperialistiska länderna sju procent lägre än i januari 1981, vilket innebär ett fall på 15 procent i reala termer.

I Västtyskland började nedgången i industriproduktionen i början av 1980, nästan vid samma tidpunkt som i USA. Fallet fortsatte under hela 1980 och 1981 och stannade inte förrän i början av 1982.

I Frankrike minskade industriproduktionen under nästan hela 1980 och under första halvåret 1981. En lätt uppgång skedde under andra halvåret 1981 och början av 1982. Men det är inte klart, givet effekterna av den amerikanska recessionen om den kommer att fortsätta under 1982.

Medan Japan drabbats mindre hårt av recessionen än dess huvudsakliga konkurrenter, upplevde landet inte desto mindre en nedgång i industriproduktionen under andra kvartalet 1981. Produktionen föll igen första kvartalet 1982.

I Italien började industriproduktionen falla under andra kvartalet 1980; denna nedgång fortsatte under 1981 och 1982.

I Kanada gick industriproduktionen ner under andra halvåret 1979. Denna recession fortsatte under hela 1980. Medan industriproduktionen visade ett uppsving under första halvåret 1981, gick den ner igen andra halvåret 1981, och fortsatte att sjunka under första halvåret 1982.

Synkroniseringen av denna recession över hela den kapitalistiska världen framhävs ytterligare av det faktum att nästan alla mindre imperialistiska länder dragits in i industriproduktionens nedgång.

Industriproduktionen gick ned för första gången i Österrike (under 1981 minskade produktionen med två procent; vid början av 1982 fanns det 150 000 arbetslösa). Det blev också nedgångar i Belgien (1980 och 1981), Nederländerna (1980 och 1981), Sverige (1981) och Schweiz (1982).

Det enda imperialistiska land som förefaller att ha undgått recessionen denna gång är Australien, där ekonomin hölls uppe av en "råvaruboom". Men mot bakgrund av fallet i priserna på dessa råvaror, som skärptes under 1981 och i början av 1982, är det möjligt att Australien också kommer att drabbas av recessionen någon gång under 1982.

Experterna hade återigen fel då de förutsade ett allmänt uppsving under 1982. Med tanke på hur recessionen förvärrats i USA råder det ingen tvekan om detta. Den fråga som ställs är den omvända. Kommer den amerikanska recessionen att fördjupa nedgången i de flesta imperialistiska länder och därigenom provocera fram en försämring av den internationella ekonomiska situationen? I vilket fall är ett allmänt uppsving inte troligt före fjärde kvartalet 1982, eller början av 1983.

Liksom under recessionen 1974-75 drabbades bilindustrin, byggnadsindustrin, stål- och petrokemiska industrin hårdast av 1980-82 års recession. Den har avslöjat existensen av överkapacitet inom dessa sektorer, vilka har ökats genom uppdykandet av nya produktions- och exportcentra på världsmarknaden.

Verkstadsindustrin har drabbats mindre av krisen. Många av dess underbranscher har fortsatt att blomstra. Det skall emellertid noteras att även en tillväxtbransch som halvledar- och mikroprocessor-industrin har påverkats av recessionen. I USA minskade dess omsättning under 1981. (*Sunday Times*, 28 feb. 1982).

På ett allmänt plan speglar recessionens inträde och fortsättning, nedgången i den genomsnittliga profitkvoten, kombinerat med ett fall i produktiva investeringar. Den monetära (deflationistiska) politik som praktiserats av de flesta imperialistiska regeringar har förvärrat nedgången, men inte orsakat den.

Den krympning av den inhemska marknaden som har åtföljt nedgången i produktion, sysselsättning och de "slutliga konsumenternas" inkomster (justerad eller ej för smärre fluktuationer i sparkvoten) i nästan alla imperialistiska länder har inte nödvändigtvis överallt gått hand i hand med en krympning av utlandsförsäljningen, även om världshandelns volym gick ner med en procent under 1981.

Några imperialistiska länder, i första hand Japan och i andra hand Västtyskland (med start under tredje kvartalet 1981), har ökat sin andel av världsexporten på sina konkurrenters bekostnad och har därigenom kompenserat sig för stagnationen eller nedgången i inhemsk efterfrågan. Andra, speciellt Frankrike, försöker återta en del av den inhemska marknad som de förlorat till konkurrenter de senaste åren. Men det är ännu inte klart om de kommer att lyckas.

Liksom recessionen 1974-75 har den nuvarande stimulerat *sökandet efter ersättningsmarknader*. Under den senaste konjunkturcykeln innehades denna funktion huvudsakligen av OPEC-länderna och de s.k. socialistiska länderna, liksom av en rad halvkoloniala länder. Dessa marknader finansierades till stora delar av lån, utom i fallet med OPEC-länderna.

Under denna recession sammanfaller krisen i den kapitalistiska världsekonomin med framträdandet av en inneboende kris i de postkapitalistiska ländernas ekonomier, liksom med en

sensationell omsvängning i utvecklingen av oljepriserna och OPEC-ländernas betalningsbalanser.

Under den sammantagna inverkan av recessionen och de långsiktiga effekterna av sökandet efter alternativa energikällor (olja utanför OPEC-länderna, naturgas, kol, kärnenergi, sol-energins början, etc.), fick de överdrivna stegringarna i oljepriset ett resultat som var lätt att förutse. Ett fall i OPEC:s andel av den totala världsexporten (till mindre än 50 procent) har åtföljts av ett allmänt överskott på olja, vilket lett till ett fall i priserna och produktionen (till 50 procent under det historiska maximumet). Den totala efterfrågan på olja kommer otvivelaktigt att falla med mer än sju procent under 1982. Priset per fat i Rotterdam minskade från 42 dollar i början av 1981 till 28 dollar vid slutet av februari 1981.

Så OPEC-ländernas betalningsbalansöverskott började snabbt rasa. De gick från 100 miljarder dollar 1980 till 60 miljarder 1981, och det är möjligt att de helt försvinner 1982. (De överskott som Saudi-arabien och Gulfemiraten hade motverkas av underskotten hos andra stater, vilka nu inkluderar Kuwait.)

Så nu hotar denna ”ersättningsmarknad” att krympa avsevärt. Östasien och Sydvästasien kvarstår fortfarande, och framför allt upprustning, den klassiska ”ersättningsmarknaden”.

Interimperialistisk rivalitet

Under det att nedgången i dollarns värde 1978, 1979 och första halvåret 1980 gjorde det möjligt för den amerikanska industrin att något förbättra sin ställning på världsmarknaden, har den senare dollarstegringen, som stimulerats av de höga räntesatserna i USA, lett till en försämring i USA:s handelsbalans. Det är huvudsakligen Japan och Västtyskland som gynnas av detta, i det att de har ökat sin andel på världsmarknaden på USA:s bekostnad.

Under dessa fluktuationer, som skapats av monetär instabilitet, ligger ett mer grundläggande faktum. Produktiviteten inom industrin i USA fortsätter att falla relativt, jämfört med USA:s viktigaste konkurrenter.

Uppmärksamheten har fokuserats på Japans ekonomiska prestation, som flera av det kapitalistiska systemets försvarare har sett som förebådan av en ny expansion. Det viktiga är här inte så mycket att den högre tillväxttakten i Japan de senaste åren huvudsakligen varit en effekt av en högre profitkvot, vilken framför allt berott på det faktum att för arbete med samma produktivitet fortfar lönerna att vara lägre i Japan än i Västeuropa och USA. Detta utan att nämna någonting om det faktum att arbetsgivare- och offentliga utgifter för social trygghet ligger trettio år efter Japans konkurrenters.

Det är väsentligt att förstå att Japan inte utgör något undantag, även om det kan te sig så. Det drabbades av den nuvarande recessionen under tredje kvartalet 1980 och andra kvartalet 1981. Och det löper risken att drabbas igen under andra kvartalet 1982, som ett resultat av nedgången i dess export till USA, beroende på den amerikanska recessionen.

Faktum är att luften håller på att gå ur den japanska export-boomen. Bilindustrin kan inte öka sin utlandsförsäljning längre. Den protektionism som stimulerats av recessionen börjar kännas, liksom svårigheterna i att finna nya produkter för masskonsumtion, såsom färg-TV-apparater. Japan har uppnått en stark ledarställning inom videokassetter, men marknaden för denna produkt är fortfarande begränsad och kan inte spela samma roll i stimulerandet av ett uppsving, som de produkter som bar fram export-boomens ljusaste dagar.

Den japanska ekonomin blir alltmer beroende av offentlig konsumtion och ett avsevärt budgetunderskott, vilket indikeras av följande kommentar: ”Bank of Japan-rapporten ägnar speciell uppmärksamhet åt stagnationen i exporten som har blivit synlig de senaste

månaderna. Den pekar också på stagnationen i industriproduktionen... i privat konsumtion och byggande.” (*The Japan Economic Journal*, 23 feb. 1982)

Den gemensamma marknaden har prövats hårt av den nuvarande recessionen. Det europeiska monetära systemet har utsatts för två chocker — den första i oktober 1981, med devalveringen av den franska francen; den andra i februari 1982, med devalveringen av den belgiska francen (den danska kronan var vid båda tillfällena knuten till den valuta som devalverades).

Återgången till ”nationella” lösningar har varit framträdande inom stålindustrin. I händelse av en labourseger i Storbritannien är det stor risk för att landet lämnar EG, vilket naturligtvis vore mycket viktigare än om Grekland går in i gemenskapen.

Emellertid så förblir EG:s förmåga att motstå centrifugala tendenser stark, beroende på den vikt som exporten till medlemsländerna nu har för alla deltagande stater. Vad mer är, integrationen inom området för militärproduktion, såväl militärflyg som tankers, visar att det på den politiska nivån är svårt att tänka sig ett uppbrytande av den gemensamma marknaden.

Samtidigt som Mitterand uppmanar den franska industrin att ”återerövra hemmamarknaden” försöker han ersätta ”duumviratet” med ett ”triumvirat” — Västtyskland, Frankrike, Italien. Om detta försök skulle bli framgångsrikt skulle det betyda en definitiv konsolidering och mer fasthet gentemot USA och Japan.

USA:s speciella situation uttrycks framför allt i motsättningarna i Reagan-administrationens ekonomiska och monetära politik. Reagan-regeringen står i främsta ledet i kapitalets internationella satsning på att återupprätta en hög profitkvot med hjälp av en åtstramningspolitik, dvs. med hjälp av ett angrepp på direkta och indirekta löner (sociala utgifter). Men den står också i främsta ledet i den internationella satsningen på att expandera den viktiga ”ersättningsmarknad” som militärutgifterna utgör i en kapitalistisk ekonomi i kris.

Åtstramningspolitiken förstärks av omsvängningen från sociala till militära utgifter. Å andra sidan går skattelättnader för mellan- och storbourgeoisien hand i hand med en mycket stor upphaussning av militära utgifter. Detta resulterar i ett kolossalt budgetunderskott, som är oöverträffat i fredstid, hundra miljarder dollar under innevarande år, och tveklöst ännu mer under de kommande två åren.

Detta är anledningen till att räntesatserna höjs genom att minska penningutbudet i en situation av stark efterfrågan på kredit både från den privata och den offentliga sektorn. Det är också anledningen till att varje chans till uppsving stryps, åtminstone på kort sikt.

En ny ”coprosperity-zon” i Östasien?

Den japanska imperialismen drev sin erövringskampanj under andra världskriget under parollen om skapandet av en ”coprosperity-zon” i Östasien. Denna paroll var endast en cynisk täckmantel för den överexploatering som den utsatte folken i de ockuperade länderna för. Den implicerade att den japanska kolonialismen — en asiatisk makt — skulle vara mer fördelaktig för Östasiens folk än de gamla europeiska makternas eller Förenta Staternas kolonialism.

Under de senaste 20 åren förefaller den japanska imperialismen att med fredliga medel, dvs. med hjälp av finansiell och kommersiell penetration, ha uppnått de målsättningar som den tidigare försökte uppnå med hjälp av militär erövring, och som den förlorade när den gick under i militärt nederlag 1945.

Den har blivit den ledande exportören till nästan hela Stilla Havsområdet, inklusive Australien. Dess operationer sträcker sig från Mexico till Chile, och den har även haft en märkbar inverkan på Kanadas och USA:s västkuster. Efter två decennier av sådan imperialistisk expansion förefaller någonting liknande en ”coprosperity-zon” att växa fram i Östasien.

Medan de genomsnittliga tillväxttakterna faller i den kapitalistiska världsekonomin som helhet, ökar de för en rad länder i Östasien och Sydostasien. Under 1980-82, vid en tidpunkt då nästan alla industrialiserade och halvindustrialiserade kapitalistiska länder genomgick en recession har de östasiatiska länderna genomgått en snabb expansion, vilket visas av siffrorna i Tabell 2.

Tabell 2
BNP-tillväxt i procent

	1980	1981	1982
Hongkong	9.0	8.0	7.0
Singapore	10.2	9.7	10.0
Sydkorea	- 5.7	7.1	7.0
Taiwan	6.7	7.5	7.3
Malaysia	7.6	6.9	7.2
Indonesien	9.6	6.5	6.5
Filippinerna	6.5	6.5	
Thailand	6.4	6.9	6.9

(*Far Eastern Economic Review*, 1 januari, 8 januari, 19 februari, 26 februari, 1982.)

Vid en närmare granskning blir bilden mer varierad. Sydkorea upplevde en svår recession 1980 och detta är naturligtvis det mest industrialiserade av de åtta länder som nämnts.

1981 drabbades textilindustrin tillsammans med andra tillverkningsindustrier i Hongkong av en recession som åtföljdes av en kollaps på aktiemarknaden. (*Far Eastern Economic Review*, 29 juli och 2 okt. 1981)

Den underutvecklade och fortfarande väsentligen agrara karaktären på länder som Indonesien och Thailand eller Filippinerna gör att deras siffror över bruttonationalprodukt och tillväxt knappast är jämförbara med motsvarande siffror för industrialiserade eller halvindustrialiserade länder.

Dessutom har den ekonomiska tillväxten på Filippinerna starkt avtagit. Betalningsbalansunderskottet nästan dubblerades mellan 1979 och 1981. Utlandsskulden steg från 5,5 miljarder dollar 1976 till 15,5 miljarder 1981, och den kommer otvivelaktigt att nå 19 miljarder 1982. Det har förekommit en rad spektakulära konkurser inom gruvindustrin och banksektorn. (*Far Eastern Economic Review* 11 dec. 1981, 4 sep. 1981; *The Economist*, 12 dec. 1981; *Financial Times*, 21 jan. 1982)

Vad Taiwan beträffar har där varit en veritabel recession inom en rad industribranscher, vilket har lett till omfattande avskedanden. (*Far Eastern Economic Review*, 26 feb. 1982)

Emellertid, med alla dessa reservationer, så är det icke desto mindre sant att den ekonomiska tillväxten i Ostasien långt överskridit den genomsnittliga på andra ställen. Detta är så uppseendeväckande att det lett författare som Jacques Attali till att se denna ökning som en av de viktigaste faktorerna i kapitalismens världsomfattande omstrukturering.¹

Detta erinrar om en gammal förutsägelse av Friedrich Engels för ungefär hundra år sedan, som förutspådde en omflyttning av världsekonomin centrum från Atlanten till Stilla Havet, efter kapitalets inträngande i Kina.

Kommer den kapitalistiska ekonomins expansion i Östasien verkligen att bli en motor i hela den internationella kapitalistiska ekonomin? Vad är förklaringarna bakom en sådan tillväxt

¹ Attali, Jacques: *Les trois mondes*. Paris, Fayard, 1981.

samtidigt med recessionerna 1974-75 och 1980-82, och mot bakgrund av den ”långa vågen med depressiv grundton” i den internationella kapitalistiska ekonomin under 1970- och 1980-talet?

De omnämnda ländernas vikt i den kapitalistiska världsekonomin är alldeles för begränsad för att de skall kunna förändra den övergripande dynamiken. 1981 var deras totala import 135 miljarder dollar, eller 6,1 procent av den totala världsimporten, mindre än Storbritanniens och Kanadas sammanlagda andel. Deras totala bruttonationalprodukt översteg knappast Italiens. Och det står klart att vare sig Italien eller Storbritannien av sig själva kan förorsaka en omsvängning i den internationella konjunkturen.

Vad gäller orsakerna till den Östasiatiska boomen så är det inget mystiskt med dem. De innefattar följande: avsaknaden av jordfrågan i Hongkong och Singapore, eller dess partiella lösning i Taiwan och Sydkorea. Överexploatering av industriell arbetskraft, möjliggjord av ett arbetskraftsoverskott (flykt från landsbygden, kinesiska flyktingar) och despotisk kontroll (avsaknaden av fria fackföreningar, existensen av auktoritära politiska regimer, blodig repression). Och slutligen har vi det utländska kapitalets bidrag, huvudsakligen i form av bankkrediter (mer än direktinvesteringar) vilket har möjliggjort en industrialisering i direkt konkurrens med de imperialistiska länder som har tillhandahållit dessa fonder.² Detta är förenat med den viktiga roll som staten spelar i industrialiseringsprocessen, vilket för övrigt har varit fallet också i Mexico, Argentina och Brasilien.

Lösningen på den agrara frågan är emellertid endast mycket partiell. Detta leder till att den interna marknaden förblir mycket begränsad och ekonomisk tillväxt huvudsakligen baseras på export. Således är det, paradoxalt nog, inte den speciella ekonomiska tillväxtökningen i Östasien som kommer att driva på den kapitalistiska världsekonomin mot en ny fas av ihållande snabb tillväxt. Det är tvärtom den kapitalistiska världsekonomin långsiktiga tillväxttakt som kommer att bestämma den östasiatiska boomens framtida öde.

Än så länge har denna boom, i motsats till ytliga intryck, understött produktion och sysselsättning i Västeuropa och i de imperialistiska länderna i allmänhet, snarare än haft en ogynnsam effekt. På sin höjd har det försiggått en *överflyttning* av investeringar och sysselsättning från textilindustrin, skoindustrin, elektronisk sammansättning, klockindustri och leksaker till verkstads- och elektroteknisk industri, samt de industrier som levererar färdigjorda fabriker.

Men nu har en vändpunkt nåtts. Detta illustreras av det andra ”multifiberavtalet” som satt restriktioner på den asiatiska textilindustrins avsättning i Europa. (*Far Eastern Economic Review*, 1 jan 1982; *The Economist*, 12 dec. 1981). Chanserna att fylla speciella nischer på världsmarknaden minskar. Det är inte troligt att något av de åtta länderna i fråga, inklusive Sydkorea som för ögonblicket har den bästa positionen, kommer att kunna följa den ”japanska vägen” till slutet. (D v s den väg som består av textil- och sammansättningsindustrier, stål och skeppsbyggnad, bilar, maskiner, elektroteknisk industri; de teknologiskt avancerade sektorerna.)

Exemplen varv och bilindustri är signifikanta i detta avseende. Sydkorea har gjort en stor ansträngning för att skapa en mäktig varvsindustri (dess nuvarande produktion är näst störst i den kapitalistiska världen). Taiwan följer efter i hälarerna.

Men 1981 upplevde hela varvsindustrin en nedgång i aktivitet jämfört med 1980. De totala ordena i världen uppgick, enligt Lloyds Register of Shipping, till knappt 17 miljoner ton 1981, jämfört med 19 miljoner 1980.

² Se Patrick Tissiers studier som publicerats i *Critique de l' économie politique* (Nya serien, nr 14, jan-mars 1981)

Vid slutet av december 1981 innehöll orderböckerna order uppgående till inte mer än 35 miljoner ton, jämfört med 37,5 miljoner vid slutet av juni 1981.

Sålunda är möjligheterna till ytterligare framsteg för de sydkoreanska och taiwanska varvsindustrierna ganska begränsade. (Se tabell 3)

Tabell 3
Skeppsbyggnad i tusentals ton

	1980	1982
Japan	13,070	12,650
Sydkorea	2,488	2,977
Spanien	2,172	2,247
Brasilien	1,799	1,662
Polen	1,554	1,428
USA	1,631	1,304
Storbritannien	858	1,140
Västtyskland	863	938
Danmark	829	896
Jugoslavien	954	870
Frankrike	1,013	847
Sverige	844	764
Finland	624	705
Rumänien	438	640
Belgien	602	520
Norge	561	487
Indien	443	483
Italien	640	454

Källa: *La Libre Belgique*, 2 mars, 1982

Vad beträffar bilindustrin är situationen ännu klarare. Det finns kapacitet i Sydkorea att bygga 280 000 personbilar. Regeringen projekterar att bygga en gigantisk fabrik med kapacitet att producera ytterligare 300 000 bilar. Men 1980 kom endast 58 000 bilar ut från sammansättningsbanden och denna nivå överskreds knappt 1981. Dessutom är exportmöjligheterna mycket begränsade. (*Neue Züricher Zeitung*, 9 feb. 1982).

De underutvecklade länderna i krisen

Den andra internationella recessionen i den kapitalistiska världsekonomin träffade de halvkoloniala och beroende halvindustrialiserade länderna primärt genom fallet i råvarupriser. Detta fall var speciellt markerat i mitten av 1981, vilket visas av fallet i Moody-indexet (USA) från 1.140 i februari till 992 vid slutet av februari 1982, och i Reuter-indexet (Storbritannien) från 1.742 vid slutet av februari 1981 till 1.606 vid slutet av februari 1982 (*Neue Züricher Zeitung*, 5 mars 1982)

Eftersom oljepriset för icke-exporterande länder fortsatt att stiga, beroende på dollarns uppgång, har underskottet i betalningsbalansen förvärrats ytterligare för de flesta halvkoloniala länder. Och denna trend har inte kompenseras genom en ökning i dessa länders export av industriprodukter (och inkomsterna från dem).

Latinamerika har drabbats mycket hårdare av den nuvarande recessionen än av recessionen 1974-75. Industriproduktionen har faktiskt gått ner i alla viktiga länder, med undantag för Mexiko. I Brasilien gick den ned med tio procent 1980 och med ytterligare fem procent första halvåret 1981. Trots en stark exportökning nådde den officiella arbetslösheten nio procent i

Rio-regionen och åtta procent i Sao Paulo-regionen, för att inte tala om den inofficiella och dolda arbetslöshetens omfattning, som är åtskilligt högre.

Situationen är värst i Argentina, där 1981 års siffror förväntas visa en 15-procentig nedgång i industriproduktionen. Den officiella arbetslösheten nådde 13 procent, vilket återigen är mycket lägre än den verkliga. Enligt tidskriften *Realidad Economica* har den inhemska konsumtionen fallit med mer än 20 procent sedan 1975.

I Chile beräknas tillverkningsindustrins output ha minskat med tre till fyra procent under 1981 medan den registrerade arbetslösheten beräknas ha nått 13,5 procent. (*Neue Zürcher Zeitung*, 12 feb. 1982)

Situationen i Mexiko, som har dragit fördel av en exceptionell oljeboom har varit bättre. Den industriella tillväxten fortsatte 1980 och 1982, om än med en lägre takt det andra året. Icke desto mindre har inflationens acceleration, kombinerat med en mycket hög växelkurs för peson, producerat både ett enormt underskott i betalningsbalansen (som gick från 1,6 miljarder dollar 1977 till 4,9 miljarder dollar 1981) och ett skutt uppåt i den offentliga sektorns utlandsskuld, vilken ökade med 16 miljarder dollar enbart under 1981. Regeringen har tvingats reagera med att devalvera peson (vilket kommer att öka inflationen) och bromsa upp investeringar (vilket kommer att öka arbetslösheten), eftersom överskottet på olja i världen och prisfallet gör att Mexikos oljeintäkter är på väg nedåt.

Indien drabbades av recessionen 1980. Situationen förbättrades något under 1981, speciellt vad gäller produktionen av mat och energi (kol och elektricitet). Men de ekonomiska svårigheterna har tvingat fru Indira Gandhis regering att göra en 180-graders sväng i sin strategi för långsiktig tillväxt. Indien har ansökt hos Asiatiska Utvecklingsbanken om ett mycket högt lån (i storleksordningen två miljarder dollar).

För de svarta afrikanska länder som inte exporterar olja, fortsätter den ekonomiska situationen att utveckla sig i en katastrofal riktning. Detta gäller inte bara länderna i det subsahariska bältet, liksom Zaire, Tanzania och Zambia, utan även de tidigare portugisiska kolonierna (där portugisiska rådgivare och investerare i stigande utsträckning visar sig) och Ghana.

Ghanas ekonomi är i ruiner. Råvaruproduktionen håller på att avledas till den svarta marknaden. Landet kan inte längre betala för den viktigaste importen. Gruv- och industriproduktionen håller på att avstanna till följd av bristen på reservdelar. På svarta marknaden har den nationella valutan, cedi, fallit till 80 per pund sterling, medan den legala kursen är fem cedi per pund sterling.

De postkapitalistiska ekonomiernas effekter på den kapitalistiska världsekonomin

I tidigare studier³ har vi primärt undersökt den ekonomiska världskonjunkturens effekter på arbetarstaterna. Nu är det intressant att titta på denna fråga från det motsatta hållet — effekterna av den ekonomiska utvecklingen i Sovjetunionen, Östeuropa och Kina på den internationella kapitalistiska ekonomin.

Recessionen 1980-82 bekräftade i allmänhet de strukturella skillnaderna mellan de kapitalistiska och de postkapitalistiska sektorerna av världsekonomin, liksom de olika utvecklingar som följer ur dessa.

Med undantag för Polen, som under alla omständigheter drabbats av en underproduktionskris och inte överproduktion, har alla arbetarstater fortsatt att uppleva tillväxt i sin industriproduk-

³ Se de ekonomiska specialnumren av *Inprecor* (franska), 17 jan. 1980 och 16 feb. 1981 (resp. dubbelnummer nr 67-68 och 94-95. Fyra artiklar ur *Inprecors* ekonomiska specialnummer finns översatta till svenska i nr 3-4/81 av Fjärde Internationalen.

tion, medan de industrialiserade kapitalistiska länderna har drabbats av nedgångar i sin produktion.

Samtidigt har flertalet arbetarstater visat en tendens till sjunkande tillväxt, åtföljd av en kris inom jordbruket och livsmedelstillförseln till befolkningen. Denna nedgång är en följd av inneboende svagheter i dessa länders ekonomier, d v s det byråkratiska ledningssystemets alltmer ineffektiva funktionssätt, vilket skärps av den kapitalistiska krisens indirekta effekter.⁴

Under 1970-talet spelade Öst-Västhandeln rollen av ytterligare en säkerhetsventil för den kapitalistiska världsekonomin. Med exportexpansionen till arbetarstaterna dämpades något tendensen till stagnation, eller till och med nedgång, i exporten mellan de kapitalistiska länderna. Liksom ”uhjälpen” är de bankkrediter som finansierar Öst-Väst-handeln mer en subvention till exportindustrierna i de imperialistiska länderna än ekonomisk hjälp till Moskva, Peking eller ”folkdemokratierna”.

Emellertid har, till följd av interaktionen mellan den kapitalistiska ekonomiska krisen och avsaktandet av tillväxten i arbetarstaterna, beroende på speciella orsaker i dessa, expansionen i Öst-Väst-handeln stött på en alltmer överskridbar barriär — de östeuropeiska ländernas växande skuldsättningsgrad, deras stora svårigheter att fortsätta betalningarna, och det hot om bankrutt som börjar hänga över dem. Till följd av detta kommer expansionstakten i Öst-Väst-handeln att avta. Inte ens en omvändning av trenden mot expansion kan uteslutas.

Vad beträffar den post-kapitalistiska ekonomi som är mest ”integrerad” i världsmarknaden, Jugoslavien, förefaller en sådan omvändning redan ha börjat. Sedan flera år har handeln med Comecon kommit att spela en allt större roll i den jugoslaviska ekonomin.

För närvarande, emellertid, vid den nuvarande recessionens början, har avsättningen till Öst fortfarande spelat rollen av en ”ersättningsmarknad” för ekonomierna i de imperialistiska länderna, vilket visas av tabell 4.

Tabell 4
Export till Sovjetunionen 1980 (miljarder dollars)

	Absoluta siffror i miljarder dollars	I procent av 1979 års siffror
USA	1.5	- 58.0 %
Västtyskland	4.4	+ 20.8 %
Frankrike	2.5	+ 22.9 %
Storbritannien	1.1	+ 22.9 %
Italien	1.3	+ 4.7 %
Holland	0.51	+ 67.3 %
Belgien	0.62	+ 32.3 %

(Källa: *Financial Times*, 31 december, 1981)

De imperialistiska ländernas mycket olikartade reaktioner på general Jaruzelskis hårda åtgärder är lätta att förstå i ljuset av dessa siffror. Detta är speciellt sant om vi också tar i beaktande

⁴ Se mina artiklar om situationen i Rumänien i *Inprecor* (franska), 7 dec. 1981 och 22 feb. 1982.

den japanska exportens expansion till Folkrepubliken Kina. Denna förväntas uppgå till tio miljarder dollar 1982.⁵

Emellertid så växer riskerna för att skuldsättningen inte längre skall vara hanterbar. Med undantag för Sovjetunionen har alla berörda länder redan passerat den farozon där amorteringar av skulder absorberar mer än 20 procent av deras normala inkomster i Väst-valuta. Skulle den nuvarande tendensen fortsätta kommer dessa länders totala skuldsättning, som redan växt från sju miljarder dollar 1975 till 70 miljarder 1980, att uppnå 123-140 miljarder 1985, enligt Wharton Econometric Forecasting Associates (*Neue Züricher Zeitung*, 10 feb. 1982). Så det kommer att bli en uppbromsning i Öst-Väst-handelns expansion, trots avtalet om den sibiriska naturgasen.

Det är i jordbrukssektorn som sammanflätningen mellan den internationella kapitalistiska ekonomin (med dess två "underavdelningar") och de postkapitalistiska ländernas ekonomier är mest utpräglad och där effekterna är mest komplexa. De östeuropeiska länderna, speciellt Sovjetunionen, lider av katastrofala former av underproduktion. Medan Sovjetunionen 1970-74 producerade ett årligt genomsnitt av 190 miljoner ton spannmål, kommer produktionen i år knappt att uppgå till 165 miljoner, nästan 60 miljoner mindre än man hade planerat för! Boskapsstocken (och därmed köttproduktionen) har förblivit praktiskt taget stagnerande sedan 1977, omkring 155 miljoner djur. Detta är framförallt en följd av avsaknaden av foder.

I USA har man å andra sidan överproduktion, och hot om prisras ifall exporten till de östeuropeiska länderna skulle stoppas, vilket inte har skett. Trots dessa spannmålsleveranser har Reagan-administrationen beslutat sig för en drastisk reduktion av den sådda arealen i syfte att "hålla priserna uppe".

Samtidigt framtonar hotet om brist för de fattigaste länderna i Tredje världen, och detta åtföljs av hot från Washington om att man kommer att stänga av livsmedelshjälp till regeringar som inte böjer sig för dess diktat. "Spannmålsvapnet" utnyttjas cyniskt (liksom guld) till att motverka de halvkoloniala ländernas politiska tyngd.

Sovjetbyråkratin har, nedgrävd som den är i sin så kallade fredliga samexistenspolitik och själv beroende av livsmedelsleveranser, i allt väsentligt låtit imperialisterna gå iland med detta och har nöjt sig med ett fåtal verbala protester.

Inflationen har långtifrån övervunnits

Sedan åren före recessionen 1980-82 har nästan alla kapitalistiska regeringar drivit en deflationistisk ekonomisk politik. Medan denna inte har förorsakat den ekonomiska nedgången har den förvisso förvärrat den. Ursäkten har varit att prioritet måste ges åt att bekämpa inflationen. Detta val — "bättre massiv arbetslöshet än inflation" — är ett klassval, trots allt tal av experter om att ökad inflation på lång sikt kommer att resultera i mer arbetslöshet än den som för närvarande registrerats. Men resultaten finns där för alla att se. Deflationen har förvärrat recessionen; och den har inte på något sätt övervunnit inflationen.

Den monetaristiska politikens misslyckande är speciellt framträdande överallt där regeringar har strävat efter att lägga alla sina krafter på att reducera den så omtalade "penningvolymen" (som blir allt svårare att definiera, och kanske till och med blivit något helt obegripligt).

⁵ Pressen (*Neue Züricher Zeitung*, 11 sept. 1981 och *Le Monde* 21 feb. 1982) har rapporterat om amerikanska affärsmäns försäljning av mikrodatorer till sovjetiska krigsflygplan, liksom produktionen i Sovjetunionen — med amerikansk teknologi — av minikullager som är avgörande för styrsystemet i de amerikanska MIRC-missilerna! Det är så privata särintressen kan drivas till förfång för den amerikanska borgarklassens allmänna intressen.

De stridslystna talesmännen för en sådan politik slösar bort sin energi på att förklara att man måste ge dem tid för att arbeta. Ingenting händer. Trots recessionen, trots dämpningen i penningutbudets tillväxt, fortsätter priserna att öka. Och även om överproduktionsfenomenet otvivelaktigt dämpar inflationen, så förblir den på en högre nivå än före recessionen 1974-75 (se tabell 5)

Tabell 5

Ökningar i konsumentprisindex halvårsvis (procent jämfört med den föregående perioden i årlig tillväxttakt, rensade för säsongvariationer.)

	1970		1974		1975		1980		1981		1981 (Hela året)
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	
USA	6.1	5.3	11.2	12.4	8.3	7.6	15.1	10.4	10.6	8.6	10.3
Japan	9.3	4.4	32.2	17.6	11.5	7.3	9.5	6.8	4.8	3.0	4.9
Västtyskland	5.4	2.2	8.6	4.9	7.2	4.4	6.6	4.1	7.1	4.8	12.0
Storbritannien	7.7	6.9	19.0	16.5	28.7	32.2	19.4	12.4	12.0	9.9	12.0
Italien	5.5	4.5	19.9	25.5	16.8	9.8	24.3	19.0	21.7	15.0	19.6
Kanada	3.4	1.7	10.3	12.6	9.6	11.5	9.9	11.8	13.0	-	11.5
Nederländerna	3.8	5.2	10.6	10.2	10.7	9.3	7.2	6.6	6.6	7.2	6.9
Belgien	4.5	2.8	13.6	16.7	12.1	10.5	7.1	6.8	7.7	9.4	7.6
Sverige	9.2	6.2	9.4	9.3	11.1	11.0	17.0	11.3	14.6		9.0
Australien	4.2	4.5	13.1	19.3	15.2	11.0	10.6	8.9	9.4		11.5
Hela EEC	6.2	4.9	14.8	13.7	11.4	9.1	14.3	10.6	11.0		10.6

Källor: *Perspective Economiques de l'OECD*, nr 30, december 1981, s. 156 för alla siffror utom de för andra halvåret 1981, vilka hämtats från *Economique Européenne*, nr 2, februari 1982, och från *The Economist* 27 februari 1982.

Den allmänna tendensen är klar. Med undantag för Japan var inflationen högre andra halvåret 1981 (efter tre år av recession) än den var under andra halvåret 1975.

Det existerar dessutom ett mycket tydligt hot om en ny acceleration av inflationen under andra halvåret 1982. En sådan acceleration skulle underblåsas av å ena sidan den moderata stimulanspolitik som Schmidt-regeringen i Västtyskland och Mitterandregimen i Frankrike har inlåtit sig på. Thatcherregeringen och Reagan-administrationen kan snart komma att följa efter med hänsyn till valöverbäganden. En sådan acceleration kommer också att underblåsas av det enorma budgetunderskottet i USA.

Det är under sådana förhållanden inte överraskande att experter och politiker, som letar efter en mirakelmedicin mot recessionen, reser möjligheten av ett återvändande till guldmyntfoten. En sådan välsignelse det skulle vara att återgå till en "automatisk mekanism", som skulle garantera monetär stabilitet för och emot alla! Men vilket pris skulle behöva betalas för detta i termer av disorganisation av den internationella handeln, eller till och med ett förvärrande av den depressiva ekonomiska trenden? Ingen skulle i verkligheten våga slå in på denna väg, trots det faktum att en kommitté har inrättats i den amerikanska administrationen för att studera frågan och trots det faktum att Reagan själv sägs ha samtyckt till detta schema som stöds av talesmännen för "utbudsekonomin", Laffer och hans anhängare.⁶

⁶ Beträffande diskussioner om ett återvändande till guldmyntfoten, se *Business Week*, 7 dec. 1981 och 8 feb. 1982; samt *Neue Zürcher Zeitung*, 31 jan. 1982.

Faran för en kollaps i kreditsystemet

Trots tillämpandet av en deflationistisk politik av praktiskt taget alla regeringar i de imperialistiska länderna, med undantag för Frankrike, fortsätter skuldsättningskarusellen att snurra med en alltmer svindlande hastighet. Som vi redan har noterat har denna skuldsättningslavin sitt ursprung i företagens och hushållens skulder i långt större utsträckning än i den offentliga sektorns skuldsättning. Detta visas grafiskt av följande tabell som publicerats i decembernumret 1981 av den amerikanska tidskriften *Monthly Review*, med Paul Sweezy som redaktör. (Tabell 6).

Tabell 6

Den icke-finansiella sektorns kumulativa skuldsättning i USA (i miljarder dollars)

	1950	1960	1970	1980	1980 jämfört med 1950
Offentliga myndigheter	241.4	308.3	450.0	1,063.3	+ 340 %
Privat sektor	164.8	416.1	975.3	2,81.9	+ 1,624 %
Totalt	406.2	724.4	1,425.3	3,905.2	+ 861 %

Källa: olika Flow of Funds Accounts-bulletiner som publicerats av Federal Reserve Board.

Dessa siffror visar på en snöbollseffekt som har skrämmande implikationer för det kapitalistiska systemets framtid. Mellan 1960 och 1970 fördubblades den privata skuldsättningen. Men BNP-tillväxten var något lägre än under den föregående tioårsperioden.

Det är nödvändigt att man förstår att denna skuldlavin inte bara genereras av små och medelstora företag såväl som hushåll. Den genereras också av ett virrvarr av stora företag, inklusive de flesta av de mest imponerande "multinationella". Alla känner till exemplen Chrysler, International Harvester och Massey-Ferguson, vars överlevnad i tilltagande utsträckning beror på bankkrediter som i allt högre grad står utom proportion till dessa praktiskt taget konkursmässiga trusters tillgångar.

Chryslers förluster klättrade upp till 2,2 miljarder dollar för bara 1980 och 1981! Dagen då Freddie Lakers svårigheter kom fram i ljuset fick vi veta att detta bolag, som bara är en "liten fisk" i flygtrafiken, hade en halv miljard dollar i skulder.

Det finns ett annat fall som livar upp berättelsen. Det är exemplet Ludwig ansedd som en av världens fem rikaste män, som startade ett gigantiskt företag att öppna Amazonområdet i Brasilien för jordbruk. Han kastade in handduken och lämnade efter sig skulder på 200 miljoner dollar.

Men det finns en hel rad av andra stora företag som har ackumulerat enorma skulder och som nu står på randen av konkurs.⁷

När farorna för en bankkrasch, som skulle sätta igång en kedjereaktion som leder till det internationella kreditsystemets kollaps, framkastas tänker folk i allmänhet på betalningsinställelser från de stora låntagarna i "tredje världen" eller de s.k. socialistiska länderna. Faktiskt har Zaire för närvarande inställt betalningarna. Om Polen inte är i samma situation, så beror det inte bara på tillskott från Comecon utan också och framför allt på ingripanden från USA:s finansdepartement, som har betalat räntor som förfallit på en rad banklån där byråkratin inte skött sina betalningsförpliktelser. Detta har varit ett försök att förhindra en bankruttförklaring, som skulle ha tvingat banker - speciellt västtyska och österrikiska - att skriva av enorma förluster, med oförutsägbara konsekvenser.

⁷ Thyssen-trusten i Västtyskland uppgav en förlust på 150 miljoner dollar. Den japanska trusten Mitsui har sett sina profiter falla från 15 miljarder yen 1980 till 1,5 miljarder yen 1981

Emellertid så måste man se fakta i vitögat. Farorna för en bankkrasch kommer inte bara från dessa källor. Potentiellt "dåliga låntagare" finns också i västländerna. Till denna kategori måste räknas alla de stora företag som lättsinnigt låtit enorma skulder skjuta i höjden och som nu har drabbats hårt av ökningen i räntesatserna.

Faktiskt så har *Business Week* beräknat att för stora företag sammantagna har kvoten mellan skuldutbetalningar och vinster före skatt hotfullt minskat från 5,5 1979 till 4,2 1981. Den är för närvarande negativ för bilindustrin och flygbolagen. Den är endast två för byggföretagen och byggnadsmaterialföretagen. (*Business Week*, 1 mars 1982)

Sammanlagt har de stora amerikanska företagen samlat på sig en ytterligare skuld på 73 miljarder dollar under de senaste 18 månaderna. Amorteringarna kommer att bli speciellt kännbara 1982. Och de skall betals ur starkt minskade profiter.

Exemplet sparbanker som specialiserat sig på inteckningslån är välkänt. Dessa befann sig på randen av konkurs i USA, klämda mellan försenade byggstarter och ökande räntesatser. Mindre välkänt är den faktiska kollapsen för "irreguljära" privata banker i Turkiet, som kostade privata småsparare hundra miljoner dollar.⁸

Det paradoxala är att finanskapitalets makt, ofta utövad direkt av bankerna, växer omåttligt under en period av ekonomisk kris. Orsaken till detta är att så många företag opererar med förlust och endast kan överleva om bankerna garanterar dem kredit. Men det minsta som kan sägas, är att de som fattar dessa beslut — ofta på basis av ovidkommande och godtyckliga kriterier — inte har visat gott omdöme de senaste åren.

Den stora lätthet med vilken de stora bankerna har garanterat lån till tvivelaktiga låntagare beror helt och hållet på en profitklämma. Det vill säga, bankerna vill dra fördel av de höga räntesatserna genom att låna ut de ymniga fonder som de får från OPEC-länderna, centralbankerna, pensionsfonderna och andra investeringsinstitutioner. Men effekten av avsaktandet i produktiva investeringar är en otillräcklig solvent efterfrågan på investeringskapital.

Så, det är kombinationen av den potentiella insolvensen hos stora utländska låntagare, stora imperialistiska företag och de svagaste delarna av banksystemet som håller hotet om en omfattande bankkrasch svävande som ett Damoklessvärd över den kapitalistiska världsekonomin:

"Världens exportkreditinrättningar närmar sig bristningsgränsen. En epidemi av fordringar från obetalda exportörer och privata banker håller snabbt på att uttömma deras likvida reserver. Hittills under 1982 är fordringarna genomsnittligt 20 procent högre än 1981.

Laker Airways krasch förra veckan i Storbritannien kommer att tvinga USA:s Export-Import Bank att punga ut med mer än 150 miljoner dollar, eftersom den garanterade att ställa sig bakom Lakers lån för köp av fem stycken Mc Donnell Dc-tior...

Förra årets räntil av fordringar på Polen kan snabbt slå om till en flod. Sedan januari har västtyska Hermes, franska Coface och österrikiska Österreichische Kontrollbank (ÖKB) var och en betalat ut mer än 75 miljoner dollar till fordringar som gjorts till Polen...

Lakers kollaps och möjligheten av att värre bankrutter senare inträffar i Polen och bland amerikanska flygbolag, skogsproduktföretag, jordbruksmaskinstillverkare och andra, har ruskat om västliga regeringar till att göra något åt sina exportbankers sjuka affärer," ("The Pole in the taxpayer's pocket", *The Economist*, 13 feb. 1982)

⁸ *Le Monde*, 13 jan. 1982.

Den strukturella arbetslöshetens tillväxt och dess konsekvenser

Den andra allmänna recessionen i den kapitalistiska världsekonomin har märkbart ökat arbetslöshetens omfattning och dess sociala konsekvenser. För att ge en uppfattning om problemets storlek kan det sägas att i runda tal *har antalet arbetslösa i de imperialistiska länderna gått från 10 miljoner vid tiden för 1970 års recession till 20 miljoner vid recessionen 1974-75 till 30 miljoner vid den nuvarande.*

De officiella siffrorna är följande: (Tabell 7)

Flera faktorer samverkar för att förklara arbetslöshetens ständiga ökning. Den första och viktigaste är det allmänna och långsiktiga avstannandet i den ekonomiska tillväxten. Dessutom sammanfaller detta avstannande med ett uttalat påskyndande i teknologisk innovation, dvs. en ständig ökning i den genomsnittliga arbetsproduktiviteten. Allt mindre arbetstimmar behövs för att producera en volym av varor och tjänster som stagnerar, eller ökar endast mycket långsamt. Följden av detta är att medan antalet arbetslösa starkt ökar i faser av recession så återgår det inte till den tidigare nivån i perioder av uppsving, så länge som återhämtningen endast förblir svag. Detta producerar ett annat fenomen, dvs. sambandet mellan produktiva investeringar och skapandet av nya jobb bryts eftersom mycket av dessa investeringar går till omstrukturering, vilket eliminerar snarare än skapar arbetstillfällen.

Så konsekvenserna är tydliga. Det finns en reserv av permanent arbetslösa, som växer från recession till recession. Och den trenden står inte i begrepp att vända.

Till detta måste läggas ett annat fenomen som gör utsikterna för arbete speciellt dystra för återstoden av 1980-talet. De föregående decennierna, som starkt präglats av en tendens till halvautomatisering inom industrin och industrialisering av jordbruket, såg en explosion av nya jobb inom den så kallade tertiära eller servicesektorn, som i allmänhet var lika välbetalda som andra jobb. Åtminstone var detta sant i de imperialistiska länderna (jobbexplosionen inom den "tertiära" sektorn i de halvkoloniala länderna återspeglade snarare dold arbetslöshet).

Nu är det så att framstegen inom elektronikindustrin, som har gått in i mikroprocessorernas stadium, kommer att föra med sig stora förluster av arbetstillfällen inom denna tertiära sektor. Detta gäller inte bara för banker, försäkringsbolag och redovisnings- och försäljningsavdelningarna inom stora företag, utan också för offentlig förvaltning och en del sektorer inom sjukvården.

Sålunda, långt ifrån att kompensera förlusterna av arbetstillfällen inom den materiella produktionen, kommer tillväxten av den "tertiära sektorn" i sin tur att bli en källa till en arbetslöshet. Denna utveckling förefaller redan ha börjat.

Slutligen finns det en demografisk faktor som skall nämnas. Verkningarna av efterkrigstidens baby-boom har passerat utbildningssystemet, inklusive universitetsnivån, och har märkbart börjat ge sig till känna på "arbetsmarknaden". Antalet ungdomar som söker arbete stiger brant, och har i många länder passerat antalet som går i pension.

Därför är det nödvändigt att skapa ytterligare jobb för att bevara en given nivå på arbetslösheten. I en depressionsperiod kan detta enbart öka arbetslöshetens omfattning.

Den strukturella arbetslöshetens tillväxt över en lång period — i realiteten sedan 1970 i de imperialistiska länderna — har slutligen börjat nagga det så omtalade "sociala skyddsnätet" i kanten, som neo-keynesianska ekonomer och politiker liksom reformistiska fackföreningsledare tror skall garantera "välfärden" i hela västvärlden.

Under 1974-75 års recession och de följande åren av ekonomisk återhämtning, fortfor arbetarklassens "tunga bataljoner" i de imperialistiska länderna att vara väl skyddade vad beträffar arbetslöshet, köpkraft och social trygghet.

Krisens effekter föll med full kraft enbart på de svagaste skikten i arbetarklassen, som försvarades dåligt av arbetarrörelsen i dess helhet — immigrantarbetarna, kvinnor, ungdomar, manliga och kvinnliga arbetare inom små företag och i sektorer i tydlig strukturell nedgång.

Emellertid har, sedan depressionen kvarstannat och den strukturella arbetslösheten förvärrats, krisens effekter kommit att slå mot arbetarklassens själva hjärta — vuxna, gifta, manliga arbetare med barn, med genomsnittliga och mer än genomsnittliga yrkeskunskaper, som arbetar i de stora fabrikerna.

Under de senaste två åren har företagsledarna och den borgerliga staten medvetet provocerat fram kraftmätningar inom arbetarklassens viktigaste bastioner — FIAT i Turin; Chrysler och General Motors i USA; British Leyland i Storbritannien; den vallonska stålindustrin i Belgien; stålindustrin i Ruhr i Västtyskland; och stålindustrin i Lorraine i Frankrike.

Kapitalisterna förlitar sig på arbetslöshetens långsiktiga effekter, på rädslan för arbetslöshet, på förvirringen bland arbetarna, ställda inför avsaknaden av perspektiv och de successiva kapitulationerna av fackföreningsledarskapen som är nergrävda i klassamarbete, för att utdela ett betydande slag och strukturellt försvaga arbetarrörelsen. Det vill säga, de vill beröva den åtminstone den ytterligare makt tjugo års expansion och sysselsättning gett den.

Denna åtstramningsoffensiv inriktas huvudsakligen på att uppnå följande målsättningar. Upprätthållandet av en hög arbetslöshet i syfte att tvinga arbetarna att acceptera hårdare disciplin och ytterligare exploatering (ökad arbetsintensitet, taktökningar, flera "rationaliseringar", etc.). Genomdrivandet av direkta reallönesänkningar (löneavtal som innebär lägre betalning; borttagande av eller "större flexibilitet" i rörliga löneskalor). Nedskärning i sociala utgifter, inklusive arbetslöshetsunderstöd. Massiv "omläggning" av offentliga utgifter till militärutgifter eller subventioner till företagen. Reagans budget är symbolisk i detta avseende. Men liknande operationer, låt vara mera blygsamma, håller på att ta form i alla imperialistiska länder.

Arbetarklassen gör motstånd och försvarar sig, men den har otvivelaktigt lidit en del nederlag, speciellt i USA, Japan, Storbritannien och Spanien. Arbetslöshetens verkningar tillsammans med avsaknaden av en övergripande antikapitalistisk strategi från fackföreningsledarskapens sida, gör en motattack svår.

En sådan motattack är emellertid nödvändig om arbetarklassen skall kunna hindra kapitalisternas offensiv från att övergå till dess slutliga fas — försöket att knäcka en del fackföreningar (t.ex. PATCO i USA), att allvarligt begränsa fackföreningsrättigheter, och till och med demokratiska rättigheter i allmänhet.

Den nuvarande krisen kommer att bli svår och utdragen. Den ökning i mervärdekvoten som skulle vara nödvändig för att övervinna den på ett kapitalistiskt sätt är betydande. En arbetarklass som i allt avgörande bevarar intakt sin organiserade styrka och demokratiska rättigheter skulle inte tillåta kapitalisterna att utsätta den för en sådan överexploatering.

Därför kommer mäktiga klasstrider att fortgå under en lång tid innan antingen kapitalet eller arbetarklassen på ett avgörande sätt kan förändra de nuvarande styrkeförhållandena. Kapitalisterna skulle vara tvungna att bryta arbetarklassens organisatoriska styrka. Arbetarklassen skulle vara tvungen att lösa krisen i sitt ledarskap.

Vi är fortfarande långt ifrån en världsomfattande omstrukturering i den kapitalistiska världsekonomin

Den långa ekonomiska depression som den kapitalistiska ekonomin har sjunkit ner i sedan 1967-68 uttrycks framför allt i en långsiktig nedgång i den genomsnittliga profitkvoten. Denna är uppenbarligen en oregelbunden och inte en linjär nedgång. Konjunkturcykeln fortsätter att verka under den långa vågen av depression, på samma sätt som den gjorde det under den långa expansionsvågen. Vi har genomgått perioder av ekonomisk återhämtning (1971-72, 1976-78) efter faser av recession, som under 1970, eller 1974-75 och 1980-82. En ny uppgång, om än blygsam, är trolig under 1983.

Men överlagrande dessa upp- och nedgångar, förblir tillväxttakten klart lägre än den var under perioden 1948-68 i Västeuropa och Japan och under perioden 1940-68 i USA. Den fundamentala orsaken till denna nedgång är att den genomsnittliga profitkvoten sjunkit för lågt, kombinerat med en relativ marknadsstagnation (avsaktandet i världshandelns expansion, stagnationen i de ”slutliga konsumenternas” efterfrågan).

För att koma ur denna nedgång — dvs. för att uppnå ett mycket längre ekonomiskt uppsving än de nuvarande korta, tveksamma och blygsamma ekonomiska uppgångarna — för att komma ur den återvändsgränd som världskapitalismen befunnit sig i under mer än tio år, är en fundamental omstrukturering nödvändig. Denna skulle på ett genomgripande sätt behöva ändra på vad en del kallat för ”ackumulationsförhållanden” och andra ”regleringssätt (eller -modeller) och vad vi mer allmänt kallar för det sociala system inom vilket det kapitalistiska produktionssättet verkar.⁹ Detta begrepp omfattar såväl externa (den geografiska omgivningen, kapitalismens verkningsområde, dvs. idag väsentligen relationerna till de icke-kapitalistiska sektorerna av världsekonomin) som interna faktorer, vilka har en viss autonomi i den nuvarande situationen på grund av att de är relativt rigida produkter som skapats av systemets tidigare utveckling. De ekonomiska och sociopolitiska styrkeförhållandena mellan kapital och arbete i de imperialistiska moderländerna är de viktigaste interna faktorerna i den kapitalistiska omgivningen.

Kapitalets ansträngningar att genomdriva en omstrukturering som skulle möjliggöra för det att undkomma den långa depressionen har av analytiker hittills klassificerats i följande tre kategorier:

1/ En ny internationell arbetsfördelning med överflyttning av fabriker och förhållandevis arbetsintensiva industrier till halvkoloniala och halvindustrialiserade beroende länder.¹⁰ Skapandet av ”fria exportzoner” är en del av denna strävan till omstrukturering. Den viktigaste av dessa ”fria zoner” är otvivelaktigt Mexiko alldeles vid gränsen till USA. De stora amerikanska biltrusterna drömmer om att flytta dit huvuddelen av sin produktion. Men det finns andra sådana zoner, speciellt i Asien, inklusive Folkrepubliken Kina där de joint ventures med utländskt kapital, som håller på att inrättas, är värda uppmärksamhet.

Jag har redan antytt de hinder som en fortsättning av denna omflyttning stöter på, speciellt i Latinamerika och Östasien, som en följd av världsmarknadens stagnation. Den svåra kris som håller på att drabba bilindustrierna i Brasilien och Argentina, där produktionen faller brant,

⁹ Om detta ämne, se följande: David Gordon: ”Stages of Accumulation and Long Economic Cycles”, i *The Political Economy of the World System*, Beverley Hills, 1980; Michel Aglietta: *Regulations et crises du Capitalisme*, Paris 1976; Ernest Mandel: *Long Waves of Capitalist Development*, Cambridge 1980 [svensk övers: [Långa vågor i den kapitalistiska utvecklingen](#)].

¹⁰ Fröbel, Heinrichs, Kreye: *Die Neue Internationale Arbeitsteilung*, Rohwolt 1977. Man skulle också kunna anföra exemplet syntetiska fibrer. Västeuropas andel av världsproduktionen föll mellan 1978 och 1981 från 29,5 procent till 20,7. USA:s andel från 29,7 procent till 26 procent. Japans från 15,7 procent till 12,0 procent, medan ”resten av världen” ökade från 25 procent till 40,6 procent.

samt svårigheterna för bilproduktionen i Sydkorea att ta fart (produktionen där var långt under produktionskapaciteten 1981) visar symboliskt på sådana hinder. Det är knappast möjligt att tala om en verklig omstrukturering i detta avseende.

2/ Uppkomsten av en oreglerad jobbsektor och en ”parallell ekonomi”, liksom en expansion i ”deltidsarbeten” i de viktigaste kapitalistiska länderna själva. I de halvkoloniala länderna är detta naturligtvis ett välkänt fenomen, som har studerats sedan en lång tid.

En del understryker framför allt den sociopolitiska betydelsen av denna utveckling, det medvetna försöket av kapitalet att decentralisera arbetet samtidigt som det självt håller på att bli alltmer centraliserat. Andra hänför — mer korrekt enligt min mening — huvudsakligen denna utveckling till de arbetslösas spontana reaktion på arbetslöshetens kvarstannande, liksom på de små kapitalisternas kamp för att undvika ruin i en krisperiod.

Vilken aspekt som än understryks så är fenomenet en speciell yttring av en mer generell utveckling — kapitalets satsning på att minska ”arbetskostnaderna” genom att pressa ner de direkta och indirekta lönerna. En sådan satsning är ett kännetecken för varje period av kris eller recession. Nio gånger av tio innebär oreglerade jobb det totala eliminerandet av betalning av sociala avgifter och markant lägre nominella löner.

Vad en sådan oreglerad sysselsättning i ett nötskal innebär är överexploatering av arbete, vilket nu håller på att återinföras i de imperialistiska länderna, där det gick ner under efterkrigsboomen.

I en del fall, som i konfektionsindustrin i Paris, som utnyttjar icke registrerade invandrarearbetares utsatta situation, *håller den kapitalistiska konkurrensen på att återinföra de arbetsförhållanden och löner, som finns i de beroende halvindustrialiserade länderna, till de imperialistiska länderna själva.*

Ett liknande fenomen håller på att utveckla sig inom en del industrier i USA med avseende på mexikanska och puertoricanska arbetare.

Emellertid, så förblir, återigen, detta fenomen marginellt i de imperialistiska ländernas ekonomier och i det världskapitalistiska systemet som helhet. Det berör troligtvis inte mer än fem procent av produktionen i de imperialistiska länderna. Sålunda är det, återigen, omöjligt att tala om en omstrukturering av kapitalet i ordets egentliga mening.

3/ En massiv värdeförringelse av kapital genom en kreditåtstramning och strypning av inflationen. Det objektiva uttrycket för denna massiva värdeförringelse, och den knapphet på kapital

I som den antas leda till, sägs vara framträdandet, efter långa år av ”negativa realräntor” (dvs räntesatser som ligger under inflationstakten), av en ”positiv realränta” som fluktuerar kring fyra procent. Faktiskt förklarar detta de ihållande höga räntesatserna i USA, eftersom inflationen fortfar att överstiga tio procent.

Detta argument är inte speciellt övertygande, åtminstone inte så här långt. Trots alla monetaristernas proklamerade avsikter och fru Thatchers och Ronald Reagans ansträngningar, har en sådan värdeförringelse långt ifrån uppnåtts. Det har inte varit något massivt prisfall på varor (färdiga produkter) och minskningen i råvarupriser förblir blygsam. Priset på ”tillflyktsvaror” (guld, diamanter, konstverk, etc.) är något högre, men de förblir inte desto mindre länkade till inflationens fluktuationer i USA.

Konkurser drabbar framför allt de små och medelstora företagen. De vita elefanterna, dvs. de stora truster som arbetar med förlust, fortsätter att bli massivt subventionerade av

banksystemet och regeringsorganen. Inte heller i detta avseende är någon verklig ”omstrukturering” i sikte.

Det kvarstår en viktigare trend som på lång sikt kan bli avgörande — en ny teknologisk revolution baserad på mikroprocessorer, industri- och hemrobotar, elektriska bilar och solenergi. Detta skulle i allmänhet innebära övergång från halvautomation till ett stadium av mer komplett automation.

Från teknologisk ståndpunkt har dessa produkter nått den punkt då de kan börja produceras i stor skala.¹¹ Men den avgörande frågan, från den kapitalistiska logikens ståndpunkt, *förblir att producera dem med en tillräckligt hög profit för en tillräckligt stor marknad*. Det är stötestenen. De hinder som idag representeras av en otillräcklig genomsnittlig profitkvot, existensen av överkapacitet och marknadsstagnation förefaller för en lång period vara ägnade att fördröja denna teknologiska revolution, dvs. den massiva tillämpningen av dessa innovationer. De flesta seriösa kommentatorer talar om detta som en möjlighet vid slutet av 1900-talet eller början av 2000-talet.

Under tiden placerar emellertid arbetslöshetens kvarblivande, depressionen och påskyndandet av borgarklassens kurs mot åtstramning och remilitarisering, de stora sociala strider i blickpunkten, som går hand i hand med den ekonomiska depressionen, — strider mellan arbetarklassen och borgarklassen, och mellan de antiimperialistiska krafterna och imperialismen.

På utgången av dessa strider beror inte bara ”lösningen” (antingen en kapitalistisk eller en socialistisk) av krisen. Mänsklighetens själva framtid beror på denna utgång, eftersom den kapitalistiska ”lösningen” innesluter hotet om ett kärnvapenvärldskrig.

Övers. från engelska: *Jan Bohlin*

(Ur *International Viewpoint* N:o 8, 7 juni 1982)

¹¹ Om de nya teknologierna och deras spridning, se W. Wolf och P. Bartelheimer i *Die Internationale*, Frankfurt, mars 1979.